

zolat: enyhén bajuszos nők és Einstein-hajú, óriáscipős, már-már cirkuszi figurák, kövér-sovány archetipusok, és egy lenyűgöző díva, akit férfi alakít. Valami olyan magával ragadó színészi tudással és finomsággal játszanak, olyan humorral és drámaisággal, amit tényleg csak az orosz színészek tudnak így vegyíteni. Krimovot egyébként apja halála után inkább a képzőművészeti, mint a színházi tevékenység vonzotta, ez a magas szintű vizualitás minden előadásán látszik. Egy komplett színháztörténeti enciklopédia van a színpadon, a filmburleszk hagyományával és kortárs tánctechnikákkal ötvözve, számos műfaj esztéti-

kailag egységes, koherens szövetében. Olyan háromórányi színházi játékosság, amihez a színészek magas komédiázóképessége és a pszichológiai realizmus egyaránt nélkülözhetetlen. Mindez Vasziljev elárvult, elhagyott, gyönyörű, szomorú színházának óriási termében, amit éppen tíz éve mutatott be a mester a külföldi vendégeknek ugyanezen a fesztiválon; azóta konfliktusai, sérelmei messze sodorták ettől a helytől. Krimov élteti ezt a teret, a vasziljevi, önálló esztétikai univerzumok hagyományát is viszi tovább. A színházi öröklét megnyugtató szigete, ami tartja magát a kissé ijesztő Moszkva közepén.

Marina Davidova

A társadalom habarcsa

EGY OROSZ *TANNHÄUSER* ÉS A CENZÚRA

A Tyimofej Kuljabin rendezte *Tannhäuser* körüli botrány azt jelzi, hogy a világi kultúra és a pravoszláv egyház szembenállása Oroszországban elérte a csúcspontot. De vajon tényleg erről a szembenállásról van szó? Nekem úgy tűnik, a probléma bonyolultabb és megoldhatatlanabb.

Mondják, önök is úgy szeretik a klasszikusokat, mint mi, oroszok? Önök, dalos ajkú olaszok és gunyoros angolok? No és te, csavaros eszű gall, és te, borongó germán? Feléritek-e vajon ésszel, milyen mély, milyen átható ez a szeretet? Én megértettem, s lelki szemeim előtt azonmód feltárult Oroszország jövője. Megpillantottam új földjeit, a virágzó Mikrímünket, no meg Donbabvét és Lugandát, ahol játszi villanások tarkítják az éjszakai eget. Megéreztem az „orosz tavasz” bódító illatát. Mintha csak az Antimajdan valamelyik tüntetésén vagy egy istenkáromló rendező bírósági tárgyalásán jártam volna.

Hogy hol van az Antimajdan, hol a klasszikus balett, a realisztikus színházi előadások és a kosztümös operák iránti rajongás? Hol az a hevület, amellyel az értelmiség Puskind, a költőt védelmezte Pupkinnal, az internetes mémekkel szemben? És hol a novoszibirszki *Tannhäuser* ellen indított polgári per? Itt vannak mind.

A klasszikusoknak ez a szenvedélyes, önfeledt, hisztérikus imádata Oroszországban nem a szépség szeretetét jelenti. Hanem valami olyasmi iránti szeretetet, ami már önnön szobrává merevedett, ártalmatlan, s amelyet az egész társadalom egységesen magáénak érez – az óvodáktól a művészeti főiskolákig és a mosodáktól a Kulturális Minisztériumig.

Mosodák? Ugyan! A klasszikusokat egy olyan tekintélyes intézmény is a védelmébe vette, mint az orosz pravoszláv egyház. Vegyük például Vlagyimir Legojdát, a Szinódus kommunikációs részlegének vezetőjét, aki határozott rosszállását fejezte ki Tyimofej Kuljabin *Tannhäuser*-rendezéséről, amelyet, ahogyan ez mifelénk már szokás, nem tekintett meg, de a madarak mindent elcsiripeltek neki róla. Legojda véleményét lényegében tekinthetjük az orosz pravoszláv egyház hivatalos álláspontjának is, s amennyiben az egyházi tisztségviselőket a darabban kizárólag a vallásos szimbólumok megcsúfolása aggasztaná (ami nyilvánvalóan nem is tekinthető valódi megcsúfolásnak, de most ezt hagyjuk is), azt valahogy még meg tudnám érteni. De Legojda úr a *Tannhäuser*-t „művészi szempontból” tartja felháborítósnak. „Azok a szakemberek, akik már megismerkedtek ezzel az alkotással, arról számoltak be, hogy maga a darab nem más, mint Wagner kigúnyolása. Mindent eltorzítottak benne, s az eredeti klasszikus műhöz csak vajmi kevés köze van. [...] Az egyházat gyakran éri az a vád, hogy a művészet ellen hadakozik. De az egyház nem küzd a művészet ellen, hanem éppen védelmezni próbálja. Ma olyan helyzetben vagyunk, hogy a klasszikusokat, Wagnert is beleértve, védeni kell” – tájékoztatta a közvéleményt a Szinódus kommunikációs részlegének vezetője.

A *Tannhäuser* elleni perben a vád tanúja Marija Nyikolajevna Buszik-Trofimuk kulturológus (!). Írásában megrázó hevülettel – s ugyancsak megrázó helyesírási hibákat felvonultatva – kontrázik

Tüntetés Novoszibirszkben a Tyimofej Kuljabin rendezte Tannhäuser ellen

Legojdának: „Ha Wagner élne, vagy lehetne tudni, kik Wagner jogutódai, már nemzetközi botrány lenne! De akkor Kuljabin nem is vetemedett volna arra, hogy, mondjuk úgy, kikezdzjen a mi Wagnerünkkel! Ez egyszerűen nem kamelfő!”

Képzeltjenek csak maguk elé egy konzervatív katolikust, aki Boccaccio védelmére kel, vagy egy protestáns fanatikust, amint épp beperel valakit, mert helytelenül interpretálta Schillert. Ez minden normális országban, minden normális egyház számára nonszensz. Nálunk ma már jóformán ez a norma.

S ha a *Tannhäuser* ellen folyó eljárás csakugyan a világi értékek ellen indított klerikális támadásnak minősül, én meg tudnék nevezni egy egész sereg ilyen „klerikust”, akitől végtelenül távol áll bármiféle vallási meggyőződés. A klasszikus művek körül már akkor véres csaták dúltak, amikor az egyház képviselői még igen visszafogottan viselkedtek, a nemzetiszocialisták még egy marginális csoportot képeztek, és a vallásos érzelmek megsértését tiltó törvény még meg sem született. A taxisofőrök és zenekritikusok serege, számtalan művészeti főiskola számtalan oktatójával az élen, legszívesebben keresztre feszítette volna azt a rendezőt, aki egy bizonyos B. színházban végül lemondott G. zeneszerző operájának bemutatásáról. S ha már itt tartunk, a *Tannhäuser* ügyével egy időben egyes aktivisták levélben követelték Putyintól Lev Dogyin *Pikk dáma*-előadásának betiltását – abban sem stimmel valami!

A művészi formák e szakralizálását, s ezzel együtt minden klasszikus mű olyan ikonná merevítését, amelynek imádatát szigorú szabályok rögzítik, bármennyire is szeretnénk, nem tudjuk begyömöszölni a már megszokott „világi állam kontra vakbuzgó egy-

ház” sémába. Itt valamilyen másfajta kórság tüneteivel kell szembesülnünk, amelyre nem is tudunk kapásból nevet találni.

Tulajdonképpen mit is mondhatnánk egy olyan különös társadalomról, ahol a szovjet múlt iránti nosztalgia párhuzamosan van jelen a pravoszláv egyház befolyásának növekedésével, ahol a pravoszláv egyház egy olyan német zeneszerzőt védelmez, aki nem volt épp a rajongója a pravoszláviának, és az orosz dzsihad legnagyobb harcosai nem mások, mint az egykori vahabiták?

Az, hogy ennek a társadalomnak van egy egységes, monolitikus ideológiája, csak látszat. Valójában semmilyen ideológia nem jellemzi. Hiába pályázna erre a szerepre bármelyik vallás, a szocialista eszmerendszer, a leegyszerűsített nacionalizmus vagy akár a birodalmi eszme. De egyfajta irányultság azért világosan felismerhető.

Azt, ami most Oroszországban zajlik, nyugodtan nevezhetjük totális konzervatív forradalomnak, amely a társadalom legkülönbözőbb szegmenseiben egyaránt megfigyelhető. Megnyilvánulásai helyenként mintha ellentmondának egymásnak, de mindig arról van szó, hogy a konzervatív trend győzedelmeskedik a modernizáló felett. Így van ez magán az egyházon belül is (ahol végül is szintén van liberális szárny, és vannak újítók). A kultúra területén ádáz támadásokban nyilvánul meg, s láthatóan meghódította a hatalmi struktúrák jelentős részét is: ma minden korszerű gondolkodású, okos és újító szándékú embert, vagyis mindenkit, aki úgy szeretne dolgozni, mint Szergej Kapkov, előbb vagy utóbb kiszorítanak a szférából, eltaposnak és lemondanak. A védelmező seregek néha eltévesztik az ajtót, és egy másik házba rontanak be (például templom helyett színházba), és ilyenkor elégedetten konstatálják, hogy védelmezőből ott nélkülük is Dunát lehet rekeszteni.

A front egyes konkrét szakaszain még van esélyünk

a győzelemre – hiszen a *Tannhäuser*t is megvédtük! De egészében véve attól tartok, hogy a háború kimenetele – hiszen ezeket a folyamatokat bátran tekinthetjük háborúnak, még akkor is, ha az utcán még nem dörögnek a fegyverek, bár néha már ölnék embert – már eldőlt. A társadalom a kilencvenes években jelentős ugrást tett a modernizáció irányába, és azok, akik nem találták meg a helyüket az akkori, nehéz és nemritkán veszélyes terepen, most különböző érvek mögé bújva revánsot vesznek.

Nem valószínű, hogy Oroszország végül klerikális állammá válik, mint ahogy az sem, hogy a náci ideológia győzedelmeskedik benne, s a szocialista múlt visszatérése is enyhén szólva problémákba ütközne. De akkor mi vár ránk? Nem más, mint egy nyúlós és ragadós katyvasz, az összes létező színű és mintájú retrográd eszméből összegyúrva. Az ország fokozatos, de megállíthatatlan átalakulása konzervatív provinciává. A szürkesség lopakodó forradalma, amelynek nem mindig van világos ideológiája, de szinte mindig jellemző rá egy bizonyos esztétikai irányultság. Éppen ez az, amivel leginkább ki lehet fejezni a konzervatív (örök) értékek iránti általános igényt, ami most mindenütt ott van a levegőben.

Az ember megteheti, hogy felháborodik Leninen, megveti II. Miklóst, vagy nem tartja Jézus Krisztust Isten fiának, na de ami Puskinről... Puskin előtt, Csajkovszkij előtt, Lev Nyikolajevics Tolsztoj előtt egyszerűen nem lehet nem leborulni. Azt csak nem hagyhatjuk, hogy ők, a mi drágaságaink, mindenféle kortárs értelmezés prédájává váljanak! És ebben nem csak a monarchisták, a sztálinisták, a vaskalapos pravoszlávok és a botcsinálta kulturoológusok értenek egyet. Még a liberálisok is felsorakoznak melléjük. „Wagner, aki egy kimondottan brutális német fickó volt, ha találkozott volna ezzel a rendezővel, hát, állí-

tom, kinyírta volna!” – mondta az *Eho Moszkvi* rádióműsorban a véres rezsim bőséges ellensége, Mihail Veller, Kuljabinra utalva. Legojda és Buszjik-Trofimuk eközben idegesen zsolozsmáztak a háttérben.

Nincs semmi meglepő abban, hogy az esztétikai csatározások Oroszországban már régen átlépték az esztétikai diskurzus kereteit, és a klasszikus művészet a jelenlegi rezsim oszlopává és támaszává vált. Az iránta való hisztérikus rajongás szinte soha nem igenlést, hanem tagadást jelent. Csajkovszkijt Csernyakov ellenében, Gogolt Szerebrennyikov ellenében szeretik. A szeretet határai elcsúszhatnak, de az agresszió állandó. Először még Csehovot féltették Nekrosziustól, később meg épp Nekrosziust minden új rendezéstől. Innen már csak egy lépés az a hazaszeretet, amely együtt jár a világ többi részének gyűlöletével.

Ezért, ami engem illet, számomra az esztétikai preferenciák már régen afféle indikátor szerepét töltik be. A helyes politikai nézetek még nem szavatolják, hogy hangoztatójuknak nem primitív az esztétikai ízlése, a kortárs művészet iránti érdeklődés azonban mindig garanciát jelent arra, hogy az illető nyitott a változó világra. Az, aki érti, vagy legalábbis próbálja megérteni a kortárs színházat (vagy zenét), biztos, hogy nem gyűlöli a klasszikusokat. Csak arról van szó, hogy egy közismert műben igyekszik meglátni a mai kor problémáinak előzményeit. És ha engem arról kérdeznek, miben áll a kortárs művészet társadalmi haszna, a válaszom egyszerű: segít a társadalomnak megtanulni a jelenben élni, az alaposan cenzúrázott, megcsontosodott múlt helyett.

FORDÍTOTTA: IVÁN ILDIKÓ

A cikk forrása: <http://www.colta.ru/articles/theatre/6638>

Pavel Rudnyev

Mit mond a Tannhäuser?

Szeretném megvilágítani, miről is szól Tyimofej Kuljabin *Tannhäuser*re. A botránynak sikerült háttérbe szorítania egy jelentős művészi alkotást. S ennél rosszabb dolog nem is történhetett volna: bírósági eljárás zajlik a művet megillető esztétikai elemzés helyett.

Kuljabin egy Lars von Trierre hajazó filmrendezőt látott bele Tannhäuser alakjába, aki Krisztus utolsó megkísértéséről szóló filmjével, a *Vénusz-barlanggal* megbotránkoztatja a Wartburgi Filmfesztivál publikumát.

A dalnokok vetélkedése Wartburg várában mint motívum Wagner művészetelméleti elveinek megjelenítésére szolgál: a színház egységes terét minden művészeti ág testvéri szövetsége alkotja. Tannhäuser dölyfös fellépése, aki szembeszáll a közösséggel, mert úgy véli, saját tapasztalatai előbbre valóak mindenki másénál, s a dalnokok sértett haragja, amely a gőgös lázadót a római pápa színe elé úzi bűnbocsánatért könyörögni, csupán egyedi eset, nem rombolhatja le a művészek testvériségének eszméjét.